

ELWIRA KACZYŃSKA
Katedra Filologii Klasycznej
Uniwersytet Łódzki
ul. Pomorska 171/173, 90-236 Łódź
Tel. (+48) 42 665 51 06
e-mail: aradaina@gmail.com

ELEMENTY KATHAREWUSY W JĘZYKU
NOWOGRECKIM
NA PRZYKŁADZIE APELATYWNYCH OKREŚLEŃ
SKLEPÓW BRANŻOWYCH

SŁOWA KLUCZOWE: diglosja, leksyka, nazwy sklepów, neologizmy

KEYWORDS: diglossia, vocabulary, names of shops, neologisms

ELEMENTS OF THE KATHAREVOUSA IN MODERN GREEK
AS EXEMPLIFIED BY APPELLATIVE NAMES FOR CRAFT SHOPS

ABSTRACT: The Modern Greek language represents a folk speech (*dimotiki*, ‘Demotic’ Greek), containing numerous lexical elements borrowed from an artificial written language (*katharévousa*, the so-called ‘purifying’ language), which was created in the 19th century by some Greek purists and used in Greece as an official language till 1976. Forty years after the introduction of “Demotic Greek” as the basic language of literature, science, law, national administration, as well as the Hellenic army, we can observe an immense influence of katharevousa into Modern Greek’s vocabulary. The article demonstrates this phenomenon on the basis of appellative names of craft shops.

W roku 2016 minęło czterdzieści lat, odkąd językiem urzędowym Republiki Greckiej został język ludowy δημοτική [ðimoti'ci], oficjalnie nazwany Νεοελληνική Κοινή (sc. Γλώσσα), tj. wspólny [język] nowogrecki¹. Wydarzenie to – w dziejach Grecji ponad wszelką wątpliwość epokowe – położyło kres

---

¹ Na mocy art. 2 ustawy o organizacji i administracji szkolnictwa ogólnego (N309/30.04.1976), wprowadzonej na wniosek Jeorjosa Ralisa, ministra edukacji w rządzie Konstandinosa Karamanlisa,

trwającemu ponad 140 lat zjawisku diglosji, tj. koegzystencji dwóch w pełni wykształconych form języka greckiego: mówionej (potocznej), zw. *dhimotiki*², mającej źródło w starożytnej *kojnë* hellenistycznej³, i sztucznej, zasadniczo pisanej, tzw. *katharévusa* [kaθa'revusa] (ngr. καθαρεύουσα)⁴. Czysty język ludu (*dhimotiki* lub demotyk), oparty głównie na potocznej odmianie greczyzny używanej w Atenach⁵, musiał ustąpić sztucznej postaci języka greckiego, uznanej w latach trzydziestych XIX wieku za oficjalny język niepodległej Grecji (Brzeziński 2002, s. 47). Fakt, że jeszcze do niedawna w greckiej oświacie, nauce, prawie⁶, administracji państwowej i wojsku obowiązywał język wytworzony sztucznie w XIX

język ludu *dhimotiki* (odtąd język nowogrecki) został wprowadzony do szkolnictwa wszystkich szczebli, włącznie ze szkolnictwem wyższym (Bab. 428; Gortych 2008, s. 36–37).

² Terminu δημοτική sc. γλώσσα f. (dosł. '[język] ludowy') w takim znaczeniu po raz pierwszy użył w roku 1818 pisarz oświeceniowy Panajotis Kodrikas (1762–1827) w swojej pracy pt. *Μελέτη της κοινής ελληνικής διαλέκτου* (Merry 2004, s. 232; Bab. 476). Do tego czasu język, którym posługiwali się Grecy, nazywano romejskim od *Romiów*, tj. greckojęzycznych mieszkańców wschodniej części Imperium Rzymskiego (Borowska 1987, s. 21).

³ *Koyně* hellenistyczna, która rozwinęła się pod koniec IV w. p.n.e., pełniła funkcję języka ogólnego, wspólnego wszystkim Hellenom (niczym *lingua franca*). Trzeba bowiem pamiętać, że starożytny język grecki był w rzeczywistości konglomeratem rozmaitych dialektów. *Koyně*, osadzona na dialekcie attyckim (a ściślej mówiąc, na tzw. dialekcie wielkoattyckim), z czasem przeobraziła się w język średniogrecki (bizantyński), a następnie w język mówiony czasów nowożytnych (Horrocks 2010, s. 4–5). Gwoli ścisłości należy odnotować, że wielu uczonych zakłada istnienie przed drugim tysiącleciem p.n.e. wspólnego języka greckiego (hiszp. *griego común*; ang. *Common Greek*) i jego późniejszy rozpad na pięć grup dialektalnych (Adrados 1999, s. 22–25; Woodard 2008, s. 50–52; Horrocks 2010, s. 16).

⁴ Termin καθαρεύουσα sc. γλώσσα f. (dosł. '[język] będący czysty, wolny od zmayı, tj. '[język] poprawny') nawiązuje do starożytnego wyrażenia καθαρεύειν την διάλεκτον 'być poprawnym pod względem językowym, mówić poprawnie, tj. zgodnie z zasadami dialektu attyckiego', użytego przez Dionizjusza z Halikarnasu (I w. p.n.e.), greckiego historyka i nauczyciela wymowy, w traktacie retorycznym *O Lizjaszu* (*De Lysia* 2, 2) (VLG 968; ELNEG 605). Powszechnie uważa się, że terminu *katharévusa* jako pierwszy użył w 1796 r. grecki uczyony Nikiforos Theotokis (1731–1800) (Merry 2004, s. 428–429).

⁵ Należy tu zaznaczyć, że Ateny, zanim stały się w roku 1834 stolicą niepodległej Grecji, były nic nieznaczącym, czterotysięcznym miasteczkiem zamieszkałym w dużej mierze przez ludność niegreckojęzyczną. Po zakończeniu powstania narodowyzwoleńczego (1821–1829), którego główne działania rozgrywały się na Półwyspie Peloponeskim (zw. Moreą), do nowej stolicy zaczęła napływać ludność pochodzenia peloponeskiego i mieszkańcy pobliskich Wysp Jońskich (tzw. Heptanezu). Ten fakt spowodował, że podstawą języka używanego w Atenach stały się gwary peloponesko-jońskie (Browning 1969, s. 105–106; Morani 1999, s. 235; Newton 1972, s. 13–14). Grekę peloponesko-jońską, zw. też greką centralną (obejmującą zachodni Epir, wyspy Korfu, Kefalonię i Zakynthos oraz Peloponez, z wyjątkiem Mani i Cakonii), cechuje, w odróżnieniu od swoistych dialektów północnej Grecji, Krety czy Cypru, konserwatywny system fonetyczny, który sprawia, że jest ona łatwa do zrozumienia przez użytkowników innych gwar nowogreckich (Browning 1969, s. 106; Trudgill 2003, s. 58–59; Кисилиер 2013, s. 90).

⁶ Do tłumaczenia całego skodyfikowanego prawa na oficjalny demotyk przystąpiono dopiero w roku 1985 (Morani 1999, s. 237).

wieku, szokuje nieobeznanych z tym zagadnieniem. Nawet sam Grek Ewangelios Petrunias, wybitny językoznawca i filolog klasyczny, określił całą tę absurdalną sytuację, w której elity posługiwały się językiem często niezrozumiałym dla ludu, jako schizofreniczną (Borowska 1987, s. 24).

Do usankcjonowania diglosji na gruncie greckim⁷ przyczynił się trwający od końca XVIII wieku, jeszcze podczas tureckiej okupacji, ostry spór intelektualistów greckich o przyszły kształt języka narodowego (Clogg 2006, s. 39). W burzliwej dyskusji, poruszającej tzw. kwestię językową (ngr. γλωσσικό ζήτημα)⁸, przeważało przekonanie, że mowa ojczysta odradzającej się Grecji, spadkobierczynie wielkiej niegdyś Hellady, powinna przyjąć postać archaiczną, wzorowaną na dialekcie attyckim. Konserwatywni myśliciele greccy, żyjący w diasporze⁹, nie kryli swojego pogardliwego stosunku do mowy niewykształconego ludu, którą uważali za ubogą, wulgarną i – co gorsza – niemiłosiernie sturczoną. Zwolennikom archaizacji języka stanowczo przeciwstawili się demotycyści, którzy postulowali wprowadzenie żywego języka do literatury oraz wyniesienia mowy ludu do rangi języka narodowego (Horrocks 2010, s. 406)¹⁰. Oba zwalczające się obozy próbował pogodzić Adamandios Korais (1748–1833), wielki uczony rodem ze Smyrny, proponując rozwikłanie na drodze kompromisu pałającej kwestii językowej. Jako wyraziciel „złotego środka” zaproponował „oczyszczenie” (ngr. καθαρισμός || καθαρισμός) języka mówionego z licznych konstrukcji i wyrazów obcego pochodzenia (w pierwszej kolejności z zapożyczeń z języka tureckiego, następnie

⁷ Z zagadnieniem diglosji na gruncie języka greckiego po raz pierwszy spotykamy się już w I w. n.e. W tym okresie za sprawą przedstawicieli tzw. II sofistyki narodził się w Grecji ruch attycyzujący, polegający na przywróceniu klasycznego dialektu attyckiego (V w. p.n.e.) do literatury pięknej i naukowej (Ανδριώτης 1992, s. 57–66; Adrados 1999, s. 166–170; Horrocks 2010, s. 133–141). Dialekt attycyzujący, często niewolny od błędów językowych, staje się odtąd językiem wykształconych elit, a od IV w. n.e. aż po dzień dzisiejszy środkiem komunikacji greckiego kościoła ortodoksyjnego.

⁸ Spór językowy zapoczątkowali u schyłku XVIII w. Ewgenios Wulgharis (1716–1806), grecki filozof i teolog, arcybiskup słowiańskiej i chersońskiej eparchii, propagator uznania greki antycznej za oficjalny język przyszłego państwa greckiego, oraz Josipos Misiodhaks (1725–1800), uczeń Wulgharisa, zwolennik języka wernakularnego (**Bab.** 428).

⁹ Bardzo aktywni na tym polu byli Fanarioci, potomkowie dawnych arystokratycznych rodów bizantyńskich, zamieszkujący Fanar (< śgrg. φανάριον n. 'latarnia'), dzielnicę Konstantynopola (Clogg 2006, s. 32).

¹⁰ W dziejach greckiej literatury nowożytnej odnotowujemy okresy tworzenia utworów poetyckich w języku ludowym. W epoce renesansu za panowania weneckiego rozkwita na Krecie i Cyprze twórczość poetycka tworzona w dialektach miejscowych. Na początku XIX w. na Wyspach Jońskich działają poeci piszący swoje utwory w żywym języku nowogreckim (np. Dionisios Solomos). W latach osiemdziesiątych XIX w., pod wpływem działań uczonego lingwisty i prozaika Janisa Psicharisa, ożywia się w Grecji ruch społeczny zmierzający do wprowadzenia języka ludowego do literatury pięknej (Chadzinikolaou 1985, s. 10–16; 37–47; 50–52; 62–63).

z języka włoskiego¹¹, albańskiego, arumuńskiego czy języków słowiańskich) oraz licznych wyrazów ludowych i dialektalnych (nazwanych przez Koraisa „χυδαία στοιχεία”, tj. elementami wulgarnymi) i zastąpienia ich wyrazami antycznymi lub neologizmami utworzonymi na bazie rodzimej leksyki¹². Działania Koraisa nie przyczyniły się do zakończenia burzliwej debaty, wręcz przeciwnie, przedłużyły o wiele dziesiątek lat stan uciążliwej diglosji. *Katharéwusa* – sztuczny, pseudoklasykny produkt konserwatywnych intelektualistów – przejęła na długi czas rolę oficjalnego języka nowożytnej Grecji¹³.

O sile i żywotności sztucznej *katharéwusy* świadczą liczne jej ślady zachowane we współczesnym języku nowogreckim, obserwowane na trzech płaszczyznach: fonetyczno-fonologicznej, morfologicznej, jak i leksykalnej. W języku standardowym, w jego odmianie zarówno pisanej, jak i mówionej, możemy spotkać oprócz demotycznych formy wywodzące się z *katharéwusy*. W zasobie leksykalnym języka nowogreckiego funkcjonują na zasadzie równouprawnienia te same wyrazy, tyle tylko, że w różnych wariantach fonetycznych, charakterystycznych albo dla *katharéwusy* (takie postaci mają najczęściej antyczną patynę), albo dla *dhimotikí* (tzw. dublety fonetyczne) (Ανδριώτης 1992, s. 125; Holton i in. 2012, s. 15)¹⁴, np. kath. φθηνός vs. dem. φτηνός ‘tani’; kath. χθες vs. dem. χτες ‘wczoraj’; kath. επτά vs. dem. εφτά ‘siedem’; kath. πτερό vs. dem. φτερό n. ‘pióro

¹¹ Chodzi zwłaszcza o dialekty języka włoskiego: tokański, genueński i wenecki.

¹² Kalki językowe, budowane na bazie rodzimych elementów, były niejednokrotnie wykorzystywane przez dziewiętnastowiecznych purystów do wyrugowania z języka greckiego okazałej liczby wyrazów obcych, zwłaszcza tureckich, będących naturalnym dziedzictwem wielowiekowej osmańskiej okupacji. Dążenie zwolenników *katharéwusy* do „oczyszczenia” języka greckiego z obcych zapożyczeń dochodziło do granic absurdu. Próbowano zmusić prostych Greków, w przeważającej mierze zamieszkujących zacofane cywilizacyjnie wioski, by wyrazy, którymi posługiwali się na co dzień od wielu setek lat, zastąpili archaizmami lub nowogreckimi neologizmami, wskrzeszonymi na użytek sztucznej *katharéwusy*. Należy dodać, że wiele z tych wyrazów się nie przyjęło: np. kath. γεώμηλον n. (< fr. *pomme de terre*) ‘ziemniak’ w miejsce lud. πατάτα f. (< hiszp.); kath. ἐκπώμαστρον n. ‘korkociąg’ w miejsce lud. τριμπουσόνι n. (< fr.); kath. καρποθραύστης m. ‘dziadek do orzechów’ w miejsce lud. τσακιστήρι n. (< śrgr.); οὐροδοχείον n. ‘nocnik’ w miejsce lud. καθίκι || καθοίκι n. (< śrgr.); kath. χρηματοκιβώτιον n. ‘sejf’ w miejsce lud. κάσ(σ)α f. (< wł.) etc. (Browning 1969, s. 109).

¹³ Historię sporu o kształt języka greckiego przedstawia esencjonalnie Borowska (1987, s. 22–26).

¹⁴ Nawet w drugiej dekadzie XXI w. ukazały się na greckim rynku wydawniczym prace naukowe stosujące zapisy w *katharéwusie* oraz anachroniczny system polifoniczny (uwzględniający antyczne znaki diakrytyczne), zniesiony oficjalnie w 1982 r. na rzecz ortografii monotonicznej (Morani 1999, s. 237). Artykuły hasłowe w monografii Charalambosa P. Simeonidhisa, poświęconej nowogreckiej oikonimii (ELNO), podają (z niezrozumiałych powodów) nazwy miejscowe albo w postaci demotycznej, albo w postaci stosującej ortografię przejętą z *katharéwusy*, np. kath. Καστανέαι (nazwa denotująca dwie wsie: w demie Kilkis i w demie Orestíadhas) i dem. Καστανιές (nazwa denotująca trzy wsie odpowiednio w demach Ártas, Kéas i Ikariás) (ELNO 652). Zob. też pracę N. Kondosopulosa (Κωντοσόπουλος 2015).

(ptasie); skrzydło'; kath. κτήμα vs. dem. χτήμα n. 'posiadłość, mienie, majątek'; kath. κτίριο vs. dem. χτίριο n. 'budynek; gmach'; kath. παίκτης vs. dem. παίχτης m. 'gracz, zawodnik'; kath. άσκημος vs. dem. άσχημος 'brzydki, zły'; kath. πείσθηκε vs. dem. πείστηκε 'przekonał się'¹⁵; kath. υψηλός vs. dem. ψηλός 'wysoki'; kath. ολίγος vs. dem. λίγος 'mały (co do ilości), nieliczny'; kath. επάνω vs. dem. πάνω 'na górze, powyżej'¹⁶. W języku oficjalnym zadomowiły się na dobre formy *katharéwusy*, które nie poddały się demotycznym zmianom dysymilacyjnym, np. εχθρός m. 'wróg, nieprzyjaciel'; αφθονία f. 'obfitość; bogactwo'; εκλεκτός 'wyborowy; wyborny, znakomity'; εκπληκτικός 'zaskakujący; wyjątkowy', πτώμα n. 'trup; zwłoki'; αντιληπτός 'zrozumiany, zaobserwowany' (Holton i in. 2012, s. 19). W leksyce nowogreckiej obserwujemy wiele wyrazów ze sobą spokrewnionych, ale różniących się postacią fonetyczną, np. μεταγλώττιση f. 'translacja' vs. γλώσσα f. 'język', por. stgr. att. γλῶττα 'ts'; σχίσμα n. 'rozdarcie; rozłam, schizma' f. 'szczelina, rysa' vs. σκίζω 'drzeć, rozdzierać, rozrywać'; κλεπτομανία f. 'kleptomania' vs. κλέφτης m. 'złodziej; partyzant (w czasie niewoli tureckiej)'; ημερολόγιο n. 'kalendarz', ημερομηνία f. 'data' vs. (η)μέρα¹⁷ f. 'dzień', por. stgr. att. ήμερα 'ts'; ομιλητής m. 'mówca' vs. (ο)μιλώ 'mówić, przemawiać', por. stgr. όμιλέω 'być razem, obcować; mówić, przemawiać'; ενοικίαση f. 'wynajmowanie' vs. (ε)νοικιάζω (< śrgr.) 'wynajmować (komuś)', νοίκι n. 'czynsz', por. stgr. ένοικέω 'mieszkać', ένοίκιον n. 'czynsz mieszkaniowy, dzierżawny'; λεωφορείο n. 'autobus', λεωφόρος f. 'aleja' vs. λαογραφία f. 'etnografia', por. stgr. att. λεώς m. 'lud'.

W standardowym języku greckim występuje spora liczba form gramatycznych lub utartych wyrażen i zwrotów, dokumentujących postaci przejęte wprost z *katharéwusy* (w przeważającej mierze sprowadzające się do antycznego systemu morfologicznego), np. ενδιαφέρων¹⁸, -ουσα, -ον 'interesujący, -a, -e' (< stgr. part. praes. act.); προς το παρόν 'na razie, tymczasem' (< stgr. part. praes. act. neutr.); είναι γεγονός ότι 'jest faktem, że' (< stgr. γεγονός part. pf. II act. neutr.); προσκεκλημένος 'zaproszony; gość' (< stgr. part. pf. pass. masc.); συμπεριλαμβανο-

¹⁵ Wiele z tych procesów, np. φθ > φτ; χθ > χτ; πτ > χτ; κτ > χτ, zaszło już w okresie bizantyńskim (Ανδριώτης 1992, s. 77).

¹⁶ Afereza inicjalnych samogłosek pretonicznych datowana jest na okres wczesnego średniowiecza (Browning 1969, s. 63).

¹⁷ Przejęta z *katharéwusy* forma ημέρα do dzisiaj wykazuje w języku pisanym wyjątkową produktywność. Niech za przykład posłuży chociażby fakt, że np. na pięciodniowych biletach obowiązujących na wszystkie środki komunikacji w Atenach widać napis 5 ημερών εισιτήριο (5 ημερών εισιτήριο) 'bilet pięciodniowy'.

¹⁸ Nowogrecka forma ενδιαφέρων, oprócz nieproduktywnej w języku nowogreckim antycznej końcówki participialnej, zawiera spirant [ð], który w wyrazach ludowych w pozycji przed spółgłoską nosową zachowywał starożytną wartość spółgłoski zwartej przedniojęzykowej [d] (Ανδριώτης 1992, s. 45; Horrocks 2010, s. 275). Za postaci ludowe należy zatem uznać np. ngr. άντρας ['andras] m. 'mężczyzna, mąż' vs. ngr. άνδρας ['andras], ngr. δέντρο ['ðendro] n. 'drzewo' vs. ngr. δένδρο ['ðendro] (LKN 112, 147–148, 341).

μένης της Ελλάδας ‘włączając Grecję’ (stgr. genetivus absolutus); τουλάχιστον¹⁹ ‘przynajmniej’ (< stgr. τουλάχιστον [forma z krazą] < τὸ ἐλάχιστον); ταξιδεύω **θαλάσσης** (gen. sg. = dem. θάλασσας) || **αέρος** (gen. sg. = dem. αέρα) ‘podróżować drogą morską || drogą powietrzną; λόγου **χάριν** (acc. sg. = dem. χάρη) ‘dla przykładu’; κρέμα **νυκτός** (gen. sg. = dem. νύχτας) ‘krem na noc’; όνομα **πατρός** (gen. sg. = dem. πατέρα) ‘imię ojca, όνομα **μητρός** (gen. sg. = dem. μητέρας) ‘imię matki’; πόσες του **μηνός** έχουμε σήμερα ‘jaki dziś mamy dzień miesiąca?’ (gen. sg. = dem. μήνα); δόξα **τω Θεώ** (dat. sg.)²⁰ ‘chwała Bogu’; kath. **τοισ μετρητοισ** (dat. pl.) vs. dem. μετρητά ‘gotówką (płacić)’, **ιδιοισ χερσί** (dat. pl.) ‘własnymi rękoma’; εν **αγνοία** (dat. sg.) ‘bez wiedzy’; εν **καιρώ** (dat. sg.) ‘w odpowiednim czasie’; εν **μέρει** (dat. sg.) ‘częściowo’; kath. εν **συνεχεία** (dat. sg.) vs. dem. στη συνέχεια ‘następnie, potem’; εντάξει (< εν τάξει) (dat. sg.) ‘w porządku’²¹; εντούτοις (< stgr. ἐν τούτοις) (dat. pl.) ‘jednak’; επί **τη ευκαιρία** (dat. sg.) ‘z okazji, επί **λέξει** (dat. sg.) ‘dosłownie’; συν **τω χρόνω** (dat. sg.) ‘z czasem, z biegiem czasu’; kath. μετά χαράς (gen. sg.) vs. dem. με χαρά (acc. sg.) ‘z poważaniem’.

W słownictwie standardowego języka nowogreckiego znajdujemy dużą liczbę wyrazów przejętych z *katharéwusy*. Bazę leksykalną *katharéwusy* stanowiły z jednej strony liczne neologizmy (m.in. wyrazy nazywające nowe pojęcia z zakresu nauki i techniki)²², z drugiej zaś staro- lub średniogreckie jednostki, sztucznie reaktywowane przez zwolenników „oczyszczonego języka”, które już przed wieloma wiekami porzucone zostały przez prostych, niewykształconych użytkow-

¹⁹ Forma przejęta z *katharéwusy* zachowuje wygłosowe -v, które w demotyku zanikło (Morani 1999, s. 239). W standardowej grece finalne -v występuje okazjonalnie (Horrocks 2010, s. 275). W dialektach języka nowogreckiego, używanych na Cyprze, Rodos, Karpathos, Kasos i Kos (dialekty pld.wsch.), na Simi, Tilos, Nisiros, Kalimnos, Ikarii, Astipalei i Chios (dialekty wschodnie) i na Środkowych Cykladach (np. na Amorgos, Iraklii, Schinusie), pozostaje w użyciu oryginalne -v (Newton 1972, s. 99; Trudgill 2003, s. 57, 59–60).

²⁰ Należy odnotować, że już na początku średniowiecza zaczyna wychodzić z użycia dativus (Browning 1969, s. 64; Ανδριώτης 1992, s. 78), pełniący w antycznym systemie nominalnym funkcję celownika lub narzędnika (Basile 2001, s. 273–309). Funkcję datiwu przejęły accusativus i genetivus.

²¹ Przyimkowe wyrażenie εντάξει reprezentuje kalkę niem. *in Ordnung* ‘w porządku’, utworzoną przez Bawarczyków towarzyszących Ottonowi I Wittelsbachowi, królowi Grecji w latach 1832–1862 (LKN 473).

²² W nazywaniu nowych przedmiotów, obiektów, pojęć i zjawisk, jednym słowem zdobyczy cywilizacyjnych ówczesnej Europy Zachodniej, fundamentalną rolę odegrały liczne zapożyczenia strukturalne, głównie pochodzenia francuskiego, ale też niemieckiego, włoskiego czy angielskiego, np. ngr. αυτοκίνητο n. ‘samochód’ < fr. *automobile*; ngr. βιβλιομανία f. (1854) ‘bibliomania’ < fr. *bibliomanie*; ngr. δημοσιογράφος m. (1826) ‘dziennikarz’ < fr. *publiciste*; ngr. εθνικότητα f. (1833) ‘narodowość’ < fr. *nationalité*; ngr. μηδενισμός m. (1820) ‘nihilizm’ < fr. *nihilisme*; ngr. ορθολογισμός m. (1852) ‘racjonalizm’ < niem. *Rationalismus*; ngr. σκοτεινός θάλαμος ‘ciemnia optyczna’ < wł. *camera oscura*; ngr. ποδόσφαιρο n. (1895) ‘piłka nożna’ < ang. *football*; ngr. πανεπιστήμιο n. (1810) ‘uniwersytet’, por. fr. *université*, wł. *università*, ang. *university*, niem. *Universität* (< łac. *universitas*).

ników greckiej mowy i zastąpione innymi wyrazami rodzimymi (np. βλέπω zam. ὀράω ‘widzieć, patrzeć’; μάτι zam. ὀφθαλμός ‘oko’; νερό zam. ὕδωρ ‘woda’; καλοκαίρι zam. θέρος ‘lato’; ἄλογο zam. ἵππος ‘koń’; πρόβατο zam. οἶς ‘owca’) lub zapożyczeniami z innych języków, przede wszystkim tureckiego i weneckiego. Wszystkie wyrazy utworzone lub restytuowane na użytek martwego, bo występującego jedynie w formie pisanej języka „oczyszczonego”, zostały nazwane przez wybitnego lingwistę Manolisa Triandafillidisa „uczonymi” (ngr. λόγιες λέξεις) (Τριανταφυλλίδης 2002 [1938], s. 49–51)²³, jako że początkowo były tworzone i używane „από συγγραφείς και λόγιους” („przez pisarzy i uczonych”) (Τομπάιδης 1998, s. 32).

Za znakomitą egzemplifikację tych leksykalnych restytucji mogą posłużyć funkcjonujące we współczesnym zasobie wyrazowym określenia sklepów branżowych. Szczegółowej analizie fonetyczno-morfologicznej oraz semantycznej zostanie poddanych dziewięć nazw pospolitych, denotujących specjalistyczne obiekty handlowe przeznaczone do detalicznej sprzedaży różnorodnych produktów i towarów. Komentarz językowy, kładący szczególny nacisk na wskrzeszone przez purystów greckie archaizmy, poprzedzi krótki rys historyczny i ogólna charakterystyka słownictwa związanego z omawianym zagadnieniem.

Starożytni Grecy na określenie sklepu używali zasadniczo dwóch wyrazów: stgr. πωλητήριον n. ‘miejsce sprzedaży towarów, miejsce handlu towarami; pomieszczenie, w którym dokonuje się zakupów; sklep’ (Hermipp. 93; X. *Vect.* 3.13; App. *BC* 3.23), por. stgr. ap. πωλητήρ m. ‘sprzedawca’ < czas. πωλέω ‘sprzedawać’ (GEL 1560), oraz att. καπηλείον n. ‘sklepek, kram, stragan, też ‘karczma, szynk, tawerna’ (Com. *Adesp.* 493; Ar. *Lys.* 427, *Ec.* 154; *Lys.* 1.24; Eub. 80; Isoc. 7.49), por. joń.-att. ap. κάπηλος m. ‘handlarz, kramarz, straganiarz; karczmarz’ (GEL 875; EDG 638). Apelatyw ἐργαστήριον²⁴, oznaczający pierwotnie ‘pomieszczenie wyposażone w narzędzia niezbędne do wykonywania określonych prac rzemieślniczych, warsztat, fabrykę’ (Hdt 4.14.1; *Lys.* 12.8), niekiedy był stosowany na określenie sklepu, np. sklepu mięsnego (Ar. *Eq.* 744), sklepu z perfumami (Hyp. *Ath.* 6). Zakupy w antycznej Grecji można było zrobić na straganach rozstawianych na głównych rynkach miast i miasteczek. Demostenes, najsłynniejszy mówca grecki (IV w. p.n.e.), terminem σκηνή, oznaczającym oryginalnie ‘namiot, barak’, określił stragany rozłożone wokół ateńskiej agory (18.169: αἱ περὶ τὴν ἀγορὰν σκηναί).

²³ W leksykologii greckiej oprócz terminu λόγιες λέξεις występuje też określenie λαϊκές λέξεις („wyrazy ludowe”), stosowane w odniesieniu do wyrazów rodzimych lub zapożyczeń, funkcjonujących w greczyźnie nieprzerwanie od starożytności, oraz w odniesieniu do słów, które przeniknęły do języka greckiego w wiekach X–XIII (Χατζησαββίδης 2012, s. 420–425).

²⁴ Formacja utworzona od stgr. ap. ἐργαστήρ m. ‘robotnik, rzemieślnik’, ten z kolei od czas. ἐργάζομαι ‘pracować, trudzić się, działać’.

Współcześnie w języku nowogreckim funkcjonują obok siebie dwa synonimiczne leksemy oznaczające 'sklep': *μαγαζί* oraz *κατάστημα*. Z tych dwóch określić za postać demotyczną należy uznać apelatyw *μαγαζί* n. 'sklep', też 'lokal, tawerna', używany w zbliżonym znaczeniu już w okresie bizantyńskim, por. śrgr. *μαγαζίν* || *μαγατζί* n. 'skład, magazyn; skład handlowy' (EpEK II 85) < wen. *magasin*, por. wł. *magazzino*, fr. *magasin* 'ts.' (ELNEG 801) < arab. *maḥāzin* pl. < *maḥzan* 'skład, magazyn, sklep' (SZArab 279).

Formą sztuczną, mającą swe źródło w *katharéwusie*, jest wyraz *κατάστημα* n. 'sklep, dom handlowy; zakład usługowy', odwołujący się do antycznego apelatywu *κατάστημα* n. 'położenie; stan, stan powietrza, pogoda; zachowanie się, postępowanie; ustrój polityczny' (< stgr. czas. *καθίστημι* 'postawić, ustawić; zarządzić, ustalić'), użytego w innowacyjnym znaczeniu na wzór francuskiego leksemu *établissement* m. 'założenie, ustanowienie', też 'zakład' (Bab. 862; ELNEG 652). Wyraz *κατάστημα* stanowi klasyczny przykład nowogreckiego neologizmu znaczeniowego, charakterystycznego dla zasobu leksykalnego *katharéwusy*, oficjalnego języka nowożytniej, niepodległej Grecji (Τουμπάιδης 1998, s. 42).

Apelatywne nazwy sklepów, specjalizujących się w sprzedaży określonych towarów, są najczęściej formacjami komponowanymi, zawierającymi w drugiej części złożenia element *-πωλείο* n., utworzony na bazie czasownika *πωλώ* (kath.) 'sprzedawać, wystawiać na sprzedaż' (< stgr. *πωλῶ*, por. ngr. *πουλώ* 'ts.' z przejściem *ω > ου* w sąsiedztwie spółgłoski płynnej), np. ngr. *βιβλιοπωλείο* 'księgarnia' (< ap. *βιβλίο* n. 'książka'), ngr. *παλαιοβιβλιοπωλείο* 'antykwarjat' (< ap. *παλαιός* [kath.] vs. *παλιός* [dem.] 'starodawny, stary'), ngr. *παλαιοπωλείο* 'sklep z antykami', ngr. *αρχαιοπωλείο* 'sklep z antykami' (< ap. *αρχαίος* 'starożytny, antyczny'), ngr. *γαλακτοπωλείο* 'sklep nabiałowy' (< ap. *γάλα*, gen. *γάλακτος* n. 'mleko'), ngr. *κοσμηματοπωλείο* 'jubiler' ([1885] < ap. *κοσμήματα* n. pl. 'ozdoby, biżuteria'), ngr. *χαρτοπωλείο* 'sklep papierniczy' (< ap. *χαρτί* n. 'papier') etc. Częstka *-πωλείο*, pełniąca w analizowanych złożeniach funkcję komponentu identyfikującego, jest sztucznym tworem, wyabstrahowanym na potrzeby *katharéwusy* ze starożytnych struktur zakończonych na *-πωλείον*.

Z morfologicznego punktu widzenia częstka *-πωλείο* urobiona została formantem *-είο* n. (określonym przez Manolisa Triandafillidisa [1997, s. 63] jako literacki), wywodzącym się ze stgr. *-εῖον*. Sufiks *-εῖον* już w starożytności używany był do tworzenia derywatów określających warsztaty rzemieślnicze lub wyspecjalizowane sklepy (ELKN 94; Debrunner 2013, s. 117). Formacje na *-εῖον*, jak słusznie twierdził Eduard Schwyzer (1939, s. 470), tworzone były pierwotnie przez dodanie produktywnego sufiksu *-ιον*²⁵ do tematu rzeczowników zakończonych

²⁵ Antyczny sufiks *-ιον* n. wykazywał wysoką produktywność w tworzeniu apelatywów określających świątynie bogów lub herosów (*nomina loci*): *Ἀπολλώνιον* 'przybytek Apollona', *Ἄρτεμισιον* 'przybytek Artemidy', *Θησεῖον* 'przybytek herosa Tezeusza', *Νυμφαῖον* 'przybytek nimf' (Debrunner 2013, s. 116–117).

na -εύς (< *-ηϝ-ς), określających w starożytnej grece osobowych wykonawców czynności, np. stgr. κναφεῖον, joń. κναφήϊον n. (< *κναφηϝ-ιον) ‘zakład foluszniczy’ < κναφεύς m. ‘folusznik’; stgr. κουρεῖον n. ‘balwiernia’ < *κουρήϝ-ιον < κουρεύς m. ‘balwierz’; stgr. χαλκεῖον, joń. χαλκήϊον n. ‘kuźnia’ < χαλκεύς m. ‘kowal’. Z czasem nastąpiło wyabstrahowanie sufiksu -εῖον (Debrunner 2013, s. 117) i wyspecjalizowanie się w tworzeniu denominatywnych derywatów oznaczających miejsce, np. warsztat, wytwórnię, sklep lub po prostu budynek (Οικονόμου 1984, s. 237; **ChLNG** 502), stąd stgr. ἀρχεῖον n. ‘miejsce, w którym gromadzą się urzędnicy, rezydencja najwyższych urzędników’ < ἀρχαί f. pl. (temat na -ā) ‘najwyższe władze, urzędnicy’; stgr. διδασκαλεῖον n. ‘szkoła’ < διδάσκαλος m. (temat na -ō-) ‘nauczyciel’; stgr. ἰατρεῖον n. ‘lecznica’ < ἰατρός m. (temat na -ō-) ‘lekarz’; stgr. μαγειρεῖον n. ‘jatką; garkuchnia, kuchnia’ < μάγειρος m. (temat na -ō-) ‘rzeźnik, sprzedawca mięsa; kucharz’. Gwoli ścisłości należy dodać, że nowogrecki sufiks -εῖο, odwołujący się bezpośrednio do archaicznej formy -εῖον, zgodnie z ludowym (demotycznym) rozwojem powinien przybrać postać -εῖό, poświadczoną w grece średniowiecznej (**ELNEG** 409), por. καπηλειό ‘gospoda, tawerna, szynk, karczma’, μαγε(ι)ριό ‘kuchnia’, σχολειό ‘szkoła’. Przykłady derywatów zakończonych na -εῖό, dokumentujące ściągnięcie akcentowe i synidzezę (-εῖο > -εῖό), obserwujemy w większości nowożytnych dialektów i gwar języka greckiego (z wyjątkiem gwary staroateńskiej, obejmującej swym zasięgiem część Aten, Megarę i wyspę Eginę, **Кисилиер** 2013, s. 85), np. kret. αλ(α)ιτριβιδειό ‘wytwórnia oliwy’; kret. μεταξαργειό ‘hodowla jedwabników’; też kret. ρακιδειό ‘wytwórnia rakii (ρακή // ρακί n.)’, wódki produkowanej z winogron, na Krecie zw. też *tsikudhiá* (**LEE** 218).

Z poczynionych powyżej uwag jasno wynika, że element -πωλειό (< stgr. -πωλείον), wykorzystywany do tworzenia apelatywnych określeń sklepów, powinien w wyniku regularnych procesów fonetycznych przybrać w demotyku oczekiwaną postać -πουλειό. Taką formę kanoniczną stanowi chociażby apelatyw ludowy κρασοπουλειό n. ‘tawerna’ (**LKN** 756), poświadczony już w okresie bizantyńskim, por. śgrg. κρασοπουλειό ‘sklep z winem’. Oznacza to, że wszystkie nazwy sklepów, funkcjonujące w standardowym języku nowogreckim, zawierają w komponencie identyfikującym „czystą” (tj. zgodną z postulatami zwolenników *katharéwusy*) cząstkę -πωλειό.

Ponieważ celem niniejszej rozprawki jest badanie wpływu *katharéwusy* na leksykę standardowego języka nowogreckiego, poniżej omówione zostaną apelatywne formacje określające sklepy branżowe, które oprócz analizowanej cząstki -πωλειό zawierają w członie dyferencyjnym leksemy reprezentujące „uczone” reprodukcje.

1. Nowogrecki apelatyw παντοπωλειό n. ‘sklep (ogólno)spożywczy’ jest przykładem wyrazu mającego swe korzenie w starożytnej leksyce, por. stgr.

παντοπωλείον (IV w. p.n.e.) vs. παντοπώλιον n. (V w. p.n.e.) ‘miejsce, gdzie sprzedaje się wszystko, gdzie handluje się wszystkim; kram, buda, sklep, bazar’ (< stgr. πᾶς, gen. παντός adi. ‘wszystek, każdy, cały’²⁶). Żywa w XIX w. tendencja do rugowania wszelkich turcyzmów z języka greckiego skłoniła archaistów do wskrzeszenia starożytnego apelatywu παντοπωλείο i zastąpienia nim funkcjonującego w żywym, potocznym języku leksemu μπακάλικο n. ‘sklep spożywczy’, używanego obecnie w gwarach ludowych (ChLNG 1052). Podstawę słowotwórczą derywatu μπακάλικο stanowi ogólnogrecki rzeczownik μπακάλης m. ‘sprzedawca lub właściciel sklepu z artykułami spożywczymi; sprzedawca lub właściciel sklepu z towarami kolonialnymi (z przyprawami korzennymi)’, wywodzący się z tur. ap. *bakkal* ‘drobny kupiec, kupiec spożywczy, sklepikarz’ (przez arab. *baqqāl* ‘handlarz warzyw; sprzedawca towarów korzennych’ < łac. *baccālis* ‘rodzący jagody’), por. pol. *bakalie* ‘suszone owoce południowe (np. figi, daktyle, rodzynki, migdały)’ < osm.-tur. *bakkaliye* (XVIII w.) ‘towary kolonialne, bakalie; współcz. towary mieszane’ (SHET 49-50) oraz glosę tur. *bakał* (ok. 1760) ‘sklep warzywny, handel wiktuałów’ lub ‘handlarz warzywami’ (GTP 54; SHT 33). Wyraz μπακάλικο jest nadal żywy w dialektach języka nowogreckiego, m.in. w obfitującym w turcyzmy dialekcie kreteńskim (Ορφανός 2014, s. 254).

Z *katharéwusy* pochodzi też alternatywne określenie sklepu spożywczego, dziś bardzo rzadko używane, εδωδιοπωλείο, poświadczone po raz pierwszy w roku 1887 (AOLNG 119; Bab. 550). Autor nowożytnego neologizmu na potrzeby *katharéwusy* stworzył twór odwołujący się do apelatywu (kath.) εδώδιμα n. pl. ‘artykuły spożywcze’, pochodnego od literackiego przymiotnika εδώδιμος (= ngr. βρώσιμος, φαγώσιμος) ‘jadalny’ (ChLNG 494), por. stgr. poet. ἔδω ‘jeść’, att. ἐσθίω (< *ἐδ-θίω) ‘ts.’, łac. *edo* ‘ts.’, pol. *jeść* (< pie. **h₁ed-*).

Należy dodać, że w języku nowogreckim sklep spożywczy określane jest też za pomocą formy komponowanej κατάστημα τροφίμων (LKN 690), powstałej przez zestawienie rzeczownika κατάστημα n. ‘sklep’ z przydawką dopełniaczkową, utworzoną od ap. τρόφιμα n. pl. ‘artykuły żywnościowe, spożywcze; żywność’, por. też κατάστημα καλλυντικών ‘sklep z kosmetykami, drogeria’, κατάστημα παιχνιδιών ‘sklep z zabawkami’, κατάστημα ρούχων ‘sklep odzieżowy’ etc.

2. Apelatyw ανθοπωλείο n. ‘kwaciarnia’ jest przykładem wyrazu „uczzonego”, zachowanego w *kojné* nowogreckiej, który został utworzony na bazie stgr. ap. ἄνθος n. ‘kwiat’ (< pie. **h₂endh-* ‘kiełkować, kwitnąć, wyrastać’, por. skt. *ándhas* n. ‘roślina, zioło’, gr. ἀνθέω ‘wschodzić, kwitnąć’; orm. *andem* ‘uprawiać’, alb. *ëndem* ‘kwitnąć’). Nie mamy żadnych potwierdzeń dla antycznej formy παντοπωλείον, choć znane nam są ze schyłku starożytności derywaty typu: ἀνθοπώλης m. ‘sprzedawca kwiatów’ (VI w. n.e.), glosa Hesychiosa (α-5146): ἀνθοπωλείν · οἰνοπωλείν.

²⁶ Dziś znaczenie ‘wszystek, cały’ wykazuje przymiotnik ὅλος (< stgr. ὅλος ‘cały, całkowity’).

φαρμακοπωλεῖν (Latte 1953, s. 178) „ἀνθοπωλεῖν · sprzedawać wino; sprzedawać środki apteczne, leki”.

Obecnie w języku nowogreckim *kwiat* jest określany wyrazem λουλούδι, który przez jednych wywodzony jest z albańskiego apelatywu *lule* f. ‘kwiat’ (ELKN 191; Bab. 1023) < łac. *lilium* n. ‘ts.’ (z regularnym przejściem *i* > *u* po spółgłosce płynnej) (AED 234), przez drugich zaś traktowany jako wyraz rodzimy, powstały na drodze dysymilacji z niepoświadczonej bizantyńskiej formy *λειρίδιον (< śrgr. λειρίον n. ‘lilia’ < łac. *lilium* n. ‘ts.’) > *λειρίδιον.

Starożytny leksem ἄνθος n. ‘kwiat’ funkcjonuje dzisiaj wyłącznie w terminologii naukowej lub użytecznej, mającej swe korzenie w *katharéwusie*, por. ngr. ανθολογία f. ‘antologia (dosł. ‘zbiór kwiatów’), ngr. ανθοδέσμη f. ‘wiązanka kwiatów, bukiet’ (< kath. [1835]), ανθοδοχείο n. ‘wazon (na kwiaty)’ (< kath. [1833]) (Bab. 187), oraz w nowożytnych dialektach języka greckiego, por. kret. ap. αθός m. ‘kwiat’ (GIAK 55), dokumentujący uproszczenie νθ > θθ > θ, zmianę akcentu i rodzaju gramatycznego (Kaczyńska 2014, s. 102, 112–113).

Wyłącznie w języku potocznym lub w gwarach ludowych możemy spotkać formę λουλουδάδικο n. ‘kwiaciarnia’ (ChLNG 948; Bab. 1023), utworzoną od ap. λουλούδι n. ‘kwiat’ za pomocą złożonego formantu słowotwórczego -άδικο, specjalizującego się w tworzeniu derywatów oznaczających sklepy, zakłady usługowe lub ogólnie miejsca jakiejś działalności (Triandafillidis 1997, s. 62–63; ELNEG 68), por. lud. γαλατάδικο n. ‘sklep nabiałowy’ (= ngr. γαλακτοπωλείο < kath.), lud. ραφτάδικο n. ‘pracownia krawiecka, szwalnia’ (= ngr. ραφείο), lud. ρολογάδικο n. ‘pracownia zegarmistrzowska’ (= ngr. ωρολογοποιείο < kath.). Gwoli ścisłości należy dodać, że formant -άδικο wyabstrahowany został z derywatów utworzonych pierwotnie od nazw zawodów zakończonych na -άς (pl. -άδες) za pomocą produktywnego sufiksu -ικο (n.), a następnie przeniesiony na inne kategorie fleksyjne. Dlatego też z morfologicznego punktu widzenia leksem λουλουδάδικο należałoby uznać za derywat urobiony bezpośrednio od ap. λουλουδάς m. ‘sprzedawca kwiatów’, por. też γαλατάδικο ‘sklep nabiałowy’ < ap. γαλατάς m. ‘mleczarz’, ρολογάδικο ‘pracownia zegarmistrzowska’ < ap. ωρολογάς m. ‘zegarmistrz’, ale ραφτάδικο ‘pracownia krawiecka’ < ap. ράφτης m. ‘krawiec’. Warto odnotować, że oprócz kolokwialnego apelatywu λουλουδάς m. ‘sprzedawca kwiatów’ (λουλουδού f. ‘kwiaciarka’) w powszechnym użyciu znajduje się rzeczownik ανθοπώλης m. (ανθοπώλισσα lub ανθοπώλιδα f.) ‘ts.’.

3. Nowogrecki wyraz αρτοπωλείο n. ‘piekarnia; sklep, w którym sprzedaje się chleb’ ma źródło w śrgr. ap. αρτοπωλείον n. ‘ts.’ (X w.), bazującym na stgr. ap. ἄρτος m. ‘chleb, zwł. pszenney’ (już u Homera). W starożytności funkcjonował w tym znaczeniu leksem αρτοπώλιον n. (V–IV w. p.n.e.), derywowany wzmiankowanym powyżej sufiksem -ιον (DGE III 533). Wyraz ἄρτος, stanowiący podstawę analizowanej formacji, sięga swymi korzeniami epoki mykeńskiej

(XVI–XII w. p.n.e.). Został on zarejestrowany na glinianych tabliczkach, pokrytych pismem linearnym B (służącym do zapisywania przedklasycznej odmiany języka greckiego), w pierwszym komponencie apelatywnej formacji *a-to-po-qa* (gr. myk. *ἀρτοποκῶοι) nom. pl. ‘piekarze’, por. stgr. att. ἀρτοκόποι (z metatezą) ‘ts.’ (DMic. I 120–121; Bartoněk 2003, s. 138, 542). Już w komediach Arystofanesa (V–IV w. p.n.e.) czytamy o kobiecie trudniącej się sprzedażą chleba zw. ἀρτοπωλῖς, -ίδος f., por. śrgr. ἀρτοπώλισσα f. ‘ts.’ (XII w.). Późniejszą atestację posiadają męski odpowiednik ἀρτοπώλης ‘sprzedawca chleba’ oraz czasownik ἀρτοπωλέω ‘sprzedawać chleb’ (oba odnotowane przez gramatyka Polluksa w II w. n.e.) (DELG I 118).

Obecnie antyczny wyraz ἄρτος funkcjonuje wyłącznie w języku kościoła prawosławnego w znaczeniu chleba jako liturgicznego symbolu ciała Jezusa Chrystusa (Bab. 287)²⁷.

Nowożytni Grecy na oznaczenie pieczywa otrzymanego z wypieku ciasta używają od średniowiecza wyrazu ψωμί, który wywodzi się z hellenistycznego apelatywu ψωμίον n. ‘kąsek, kawałeczek, kawałek chleba’, stanowiącego formę deminutywną stgr. ψωμός m. ‘kęs, kawałek pokarmu, pierwotnie mięsa (u Homera *Od.* I 374 w odniesieniu do kanibalistycznej uczty Polifema: ψωμοὶ ἀνδρόμεοι ‘kawałki mięsa ludzkiego’), później chleba (w *Starym Testamencie* w *Księdze Sędziów* 19, 5: Στήρισόν σου τὴν καρδίαν ψωμῶ ἄρτου „Pokrzep swoje serce kawałkiem chleba”). Początki innowacyjnej substytucji obserwujemy już w *Nowym Testamencie*. W *Ewangelii według św. Jana* we fragmencie opisującym ostatnią wieczerzę chleb określony został starogreckim wyrazem ἄρτος (13, 18: Ὁ τρώγων μου τὸν ἄρτον ἐπῆρην ἐπ’ ἐμὲ τὴν πτέρναν αὐτοῦ „Ten, który je mój chleb, podniósł na mnie swoją piętę”), w innym zaś miejscu tej samej ewangelii leksemem ψωμίον ‘kawałek chleba’ (13, 26: Ἀποκρίνεται [ὁ] Ἰησοῦς: Ἐκεῖνός ἐστιν ὃ ἐγὼ βάρψω τὸ ψωμίον καὶ δώσω αὐτῷ „Jezus odpowiedział: «To jest [ten], dla którego umoczę kawałek chleba i podam mu»”).

Za synonimy wyrazu αρτοπωλείο uważa się apelatywy αρτοποιεῖο n. ‘piekarnia; sklep zajmujący się sprzedażą wypiekanego w niej pieczywa’ oraz φούρνος m. ‘piec; piekarnia, sklep’ (< śrgr. < łac. *furnus* m. ‘piec piekarski’) (ChLNG 253). Na bazie pospolitego w języku nowogreckim określenia chleba ψωμί powstał de-rywat ψωμάδικο n. ‘piekarnia, sklep’ (< ap. lud. ψωμάς m. ‘piekarz’), charakterystyczny dla języka potocznego (LKN 1504). Słowem przestarzałym jest już ludowy leksem φουρνάτικο n. ‘piekarnia; sklep, w którym się wytwarza i sprzedaje chleb oraz inne wypieki, np. ciasta, ciasteczka’ (Bab. 1899), urobiony sufiksem

²⁷ Słynne łacińskie powiedzenie *panem et circenses* (‘chleba i igrzysk’) występuje na gruncie języka greckiego w formie dokumentującej starożytny leksem: ἄρτον καὶ θεάματα (Νατσούλης 2011, s. 97). Warto odnotować, że nazwa chleba zachowała się w dialekcie cakońskim w postaci ἀντε [‘ade] < stgr. lak. ἄρτος (Shipp 1979, s. 102).

-άρικο powstałym z absorpcji formantów -αρης (por. *pot.* φούρναρης m. 'piekarz' < śrgr. φουρνάρης < łac. *furnarius* 'ts.' = ngr. αρτοποιός, lud. ψωμάς) oraz przymiotnikowego -ικο. Z języka urzędowego pochodzi określenie πρατήριο άρτου / ψωμιού 'punkt sprzedaży chleba' (**Bab.** 1899).

4. W języku nowogreckim sklep specjalizujący się w sprzedaży ryb określane jest dwoma wyrazami: ιχθυοπωλείο oraz ψαράδικο. Apelatyw ιχθυοπωλείο, mający swój pierwowzór w bizantyńskim ιχθυοπωλείον²⁸ (**GLRBP** 608), jest sklasyfikowany przez współczesnych leksykografów jako wyraz „uczony”, tj. wywodzący się z *katharéwusy* (**Bab.** 793; **LKN** 624). Ze słowotwórczego punktu widzenia leksem ιχθυοπωλείο stanowi formację komponowaną, zawierającą w pierwszym członie archaizm ιχθύς m. 'ryba' (< pie. **dhǵhuh*_x-, por. lit. *žuvīs* 'ryba', arm. *jukn* 'ts.'), który jako wyraz samodzielny nie funkcjonuje już w języku nowogreckim²⁹. Obecnie na oznaczenie ryby używa się wyrazu ψάρι n., który w wyniku procesów fonetycznych i morfologicznych właściwych różnym fazom historycznym języka greckiego rozwinął się ze stgr. ὄψων³⁰ n. 'potrawa (gotowana na ogniu), danie (zwł. mięsne), przystawka; potrawa (niekoniecznie mięsna) jadana z chlebem i popijana winem; przyprawa, sos; smakołyk, delicje; (w dial. att.) ryba; rynek, zwł. targ rybny' (**GEL** 1283; **VLG** 1442–1443); ngr. ψάρι < śrgr. ψάρι(v) < gr. hell. ὀψάριον (demin.)³¹ 'mała rybka' < stgr. ὄψων (**ELKN** 428).

Purystyczna postać ιχθυοπωλείο została przeciwstawiona żywej w demotyku formie ψαράδικο³² n. 'sklep rybny', urobionej za pomocą przyrostka -ικο od ap. ngr. ψαράς m. 'rybak'³³ (**Bab.** 793), dawniej też 'handlarz rybami' (= ngr. ιχθυοπώλης) (Τομπαϊδής 1998, s. 62). Słowo ψαράδικο, jak podkreśla Charalambakis (**ChLNG** 1796), jest charakterystyczne dla języka mówionego.

5. Leksem κρεοπωλείο n. 'sklep mięsny, sklep rzeźniczy' (< śrgr. κρεοπωλείον) jest kolejnym przykładem średniowiecznego wyrazu, który po latach nieużywania został przywrócony przez archaistów do zasobu leksykalnego „oczyszczonego”

²⁸ Por. poświadczony już w V w. p.n.e. leksem ιχθυοπώλης m. 'handlarz rybami' (**GEL** 846).

²⁹ Współcześnie termin ιχθύς stosowany jest w odniesieniu do osoby będącej spod znaku Ryb (ngr. Ιχθύς). Ponadto apelatyw ten stanowi podstawę wielu złożzeń o charakterze czysto specjalistycznym, np. ap. ιχθυόκολλα f. 'karuk, klej rybi', ap. ιχθυολογία f. 'nauka o rybach; ichtiologia', ap. ιχθυοτροφία f. 'hodowla ryb'.

³⁰ Leksem ὄψων jest zestawiany z przysł. ὀπέ 'po długim czasie; o późnej porze, wieczorem; potem, później' (**EDG** 1139–1140; **ELNEG** 1628). Z tego zestawienia, o ile jest ono poprawne, wynikałoby, że wyraz ὄψων musiał pierwotnie oznaczać potrawę podawaną po głównym posiłku.

³¹ Adamandios Korais, próbując pogodzić archaistów i zwolenników demotyku, na określenie ryby zaproponował hellenistyczną postać ὀψάριον jako kompromis pomiędzy klas. ιχθύς, a demotycznym ψάρι (Morani 1999, s. 235).

³² Apelatyw ψαράδικο oznacza też 'statek rybacki' (**NRS** 826).

³³ Demotyczny wyraz ψαράς zastąpił antyczną nazwę ἀλιεύς, która zachowała się w postaci αλιάς w nowogreckich gwarach wysp Itaki, Kerkyry i Paksos, a także miasta Ajnos w Tracji.

języka (**Bab.** 959). Średniowieczna formacja, nawiązująca do stgr. κρεοπώλιον n. 'sklep rzeźniczy, jatka' i agentywnego derywatu κρεοπώλης m. 'rzeźnik' (< czas. κρεοπωλέω 'handlować mięsem'), powstała z zespolenia apelatywu κρέας n. 'mięso' (< pie. **kréyh₂s-* 'krew, posoka', por. łac. *cruor* 'krew; morderstwo', skt. *kravis-* n. 'surowe mięso') i cząstki -πωλείον. Wyraz κρέας do dnia dzisiejszego funkcjonuje w znaczeniu 'mięso'.

W języku mówionym synonimem κρεοπωλείο jest derywat odrzeczownikowy χασάπικο n. 'sklep mięsny, (pot.) rzeźnik' (**ChLNG** 1757), motywowany mającym turecką genezę ngr. ap. χασάπης m. 'sprzedawca mięsa' (< tur. dial. *hasap* (dzis. *kasap*) 'rzeźnik' < arab. *qaṣṣāb*) (**NEEL** 711; **LKN** 1469). Leksem χασάπης, który pierwotnie oznaczał zarówno 'osobę, która zajmuje się ubojem zwierząt' (= ngr. σφαγέας, lud. μακελλάρης), jak i 'sprzedawcę mięsa' (Τομπαϊδής 1998, s. 62), stanowi współcześnie równorzędny synonim restytuowanego ap. κρεοπώλης m. 'sprzedawca w sklepie mięsnym lub właściciel sklepu mięsnego' (< stgr.) (**Bab.** 1940–1941). Urobiony na gruncie greckim denominalny derywat χασάπικο również w początkowej fazie funkcjonowania wykazywał dwojaką semantykę: 'sklep mięsny' (= κρεοπωλείο) oraz 'rzeźnia' (= σφαγείο) (Τομπαϊδής 1998, s. 62). Oba znaczenia zachowały się do dnia dzisiejszego w dialekcie kreteńskim, por. kret. ap. κασάπικο n. 'rzeźnia; sklep mięsny', utworzony od kret. κασάπης m. 'rzeźnik; sprzedawca mięsa' (Ορφανός 2014, s. 167–168; **KG** 197).

Warto dodać, że wyraz χασάπης w odróżnieniu od rodzimej formacji κρεοπώλης może wystąpić również w znaczeniu metaforycznym, w którym przybiera pejoratywne znaczenie: '(pogard.) niezręczny, niezdarny chirurg, rzeźnik' lub 'zbrodniarz, zbrodniarz wojenny, kat, oprawca' (Τομπαϊδής 1998, s. 37; **LKN** 1469).

W dialektach języka nowogreckiego spotykamy kolejne wyrazy synonimiczne, fundowane ngr. ap. χασάπης || dial. κασάπης m. 'rzeźnik'. Apelatywy dial. χασαπειό || χασαπιό n. 'sklep mięsny' (**NRS** 809), karp. χασαπειόν n. 'rzeźnia; sklep mięsny' (**LIK** 995), kret. κασαπειό || κασαπχίό n. 'rzeźnia; sklep mięsny' (**KD** 123; Ορφανός 2014, s. 168), cypr. κασαπειόν n. 'sklep mięsny' (**ThDC** 131) stanowią formacje derywowane produktywnym na gruncie dialektalnym sufiksem -ειό || ιό (*vs.* ngr. -είο), tworzącym rzeczowniki denominalne oznaczające m.in. miejsce działalności człowieka (ngr. τοπικά). W dialekcie kreteńskim funkcjonuje dodatkowo ap. κασαπηλειό n. 'sklep mięsny; rzeźnia', pochodny od kret. *κασάπηλας 'rzeźnik', por. kret. czas. κασαπηλεύ(γ)ω 'być rzeźnikiem; (metaf.) zarzynać, mordować' (**LEE** 277–278). Długą historię, sięgającą schyłku epoki starożytnej, ma dialektizm (cypr.) μακελλειόν || μακελλειόν n. 'rzeźnia; sklep mięsny', też 'wielka rzeź' (**ThDC** 191) < gr. hell. (IV w. n.e.) μακελλεῖον n. 'rzeźnia / *laniatorium*' < gr. hell. (I/II w. n.e.) μάκελλον n. (pierwotnie 'ogrodzenie') 'rzeźnia, targ mięsny, sklep mięsny' (**EDG** 894), por. karp. μακελλείο n. 'rzeźnia; targ mięsny' (**LIK** 492).

W dialekcie kytherejskim spotykamy w analogicznym znaczeniu formację μακελλαρείο n. 'rzeźnia', urobioną formantem -είο od ap. μακελλάρης m. 'rzeźnik' (< śrgr. μακελλάριος 'ts.'), wywodzącego się z łac. rzeczownika agentywnego *macellarius* m. 'przekupień, handlarz (zwł. mięsem), rzeźnik' (< gr. μάκελλον), por. też karp. μακελλάρης m. 'rzeźnik' (**KythL** 233), cypr. 'sprzedawca mięsa' (**ThDC** 191).

6. Formacja złożona οينوπωλείο n., oznaczająca 'sklep z winem; winiarnię', jest przykładem nowożytniej restytucji bizantyńskiego apelatywu οينوπωλείον (**GLRBP** 798), wypartego z czasem przez demotyczną kompozycję κρασοπουλείο n. 'ts.'. Z formalnego punktu widzenia οينوπωλείο zawiera w pierwszym członie składowym archaiczny apelatyw οίνος m. 'wino' (< pie. **uoino-*, por. łac. *vinum*), porzucony już w średniowieczu na rzecz innego, również rodzimego, leksemu κρασί. W języku ogólnogreckim to właśnie ten wyraz funkcjonuje jako określenie napoju alkoholowego. W ogromne jednak zdumienie może wprawić cudzoziemca fakt, że na przytłaczającej większości etykiet, umieszczanych na butelkach z winem, widnieją starogreckie wyrażenia typu οἶνος ἐρυθρός (wzgl. οἶνος ἐρυθρός) 'czerwone wino' zamiast ngr. κρασί κόκκινο oraz οἶνος λευκός (wzgl. οἶνος λευκός) zamiast ngr. κρασί άσπρο. Archaiczna postać οἶνος występuje w języku liturgii Kościoła prawosławnego nieprzerwanie od początków jego istnienia, por. οἶνος 'wino' jako jeden z dwóch (prócz stgr. ἄρτος 'chleb') cudów eucharystycznych. Starogrecki wyraz οἶνος stanowi też element składowy wielu wyrazów komponowanych, utworzonych na potrzeby *katharewusy*, i funkcjonujących do dzisiaj w terminologii specjalistycznej, np. ngr. οινολογία f. (1849) 'nauka o winie; enologia' (< fr. *œnologie*), ngr. οινολόγος m. (1871) 'enolog', ngr. οινόμετρο n. (1833) 'alkoholomierz' (< fr. *œnomètre*), ngr. οينوπαραγωγός m. (1886) 'producent wina' (**Bab.** 1242). Od wyrazu οινόπνευμα n. (1831) 'alkohol, spirytus', będącego kalką (zapożyczeniem strukturalnym) fr. *esprit de vin*, pochodzi człon dyferencyjny dziś bardzo rzadko używanego określenia οينوπνευματοπωλείο n. (1888) 'sklep z winem i innymi napojami alkoholowymi'.

Warto dodać, że echa starogreckiego apelatywu οἶνος pobrzmiewają w izolowanych dialektach języka nowogreckiego, cypryjskim i pontyjskim, por. cypr. οινάριν n. 'wino', pont. οινάρ'(iv) n. 'ts.' < stgr. demin. οινάριον n. < stgr. οἶνος (**LAND** 403; **ThDC** 242; **LPD** 585).

Wyraz κρασί, powszechnie używany we współczesnej greczyźnie na określenie wina, wywodzi się z śrgr. ap. κρασί(v) n. 'wino' < κρασίον || κράσιον (**GLRBP** 688), stanowiącego pierwotnie formę deminutywną pochodną od stgr. κρᾶσις f. 'zmieszanie', w naszym przypadku 'zmieszanie wina z wodą', por. stgr. wyrażenie κεκραμένος οἶνος 'zmieszane wino'³⁴. Demotyczna postać κρασί poświadczona jest m.in. w wy-

³⁴ Starożytni Grecy mieli zwyczaj pić wino rozcieńczone wodą, najczęściej w proporcji jeden kubek wina na trzy kubki wody. Konsumpcję czystego wina postrzegano jako przejaw nagannego pijactwa właściwego ludom barbarzyńskim. Za największych pijaków uważano w starożytności Scytów i Traków, wielokrotnie piętnowanych przez antycznych poetów i pisarzy (Węcowski 2011, s. 50–53).

razie κρασοπουλειό n. ‘tawerna; sklep specjalizujący się w sprzedaży wina’ (< śrgr. κρασοπωλειόν), stosowanym przez użytkowników ludowej odmiany języka nowogreckiego (**Bab.** 954; **LKN** 756). Należy koniecznie podkreślić, że forma κρασοπουλειό prezentuje postać, której oczekivalibyśmy w *kojné* nowogreckiej (*dhimotikí*) w miejsce nowożytniej restytucji οίνοπωλειό (< śrgr. οίνοπωλείον).

7. Wyraz οπωροπωλειό n. ‘sklep owocowo-warzywny’ jest przykładem neologizmu, utworzonego w roku 1871 na użytek oficjalnego języka nowożytnej Grecji (**Bab.** 1267), por. różnogr. όπωροπόλης m. ‘handlarz owoców’ (**LKN** 973). Leksem odwołuje się do stgr. ap. όπόρα f. ‘część roku między wschodem Syriusza a wschodem Arktura, tj. ostatnie dni lipca, sierpień i wrzesień; późne lato, jesień (Homer); pora dojrzewania, pora żniw, pora zbioru owoców; owoce’ (**SGP** III 305; **GEL** 1242–1243). Antyczny wyraz όπόρα jest złożeniem składającym się z przyimka όπι- oraz ie. **h₁os-*r**, por. pol. *jesień*, ros. *ósen* ‘jesień’, goc. *asans* f. ‘pora żniw, lato’, niem. *Ernte* ‘żniwa’ (< pie. **h₁os-*n**) (**EDG** 1094–1095; **SEJPBor** 212–213). Obecnie w języku nowogreckim apelatyw όπόρα funkcjonuje jako wyraz archaiczny, por. też ngr. ap. οπωρικά n. pl. (kath.) ‘owoce’ (**ChLNG** 1173). Sztuczna formacja οπωροπωλειό, wpisująca się w program oczyszczania języka greckiego z turecizmów, miała wyprzeć powszechny w mowie ludu wyraz μανάβικο n. ‘sklep owocowo-warzywny’. Apelatyw μανάβικο urobiony został za pomocą sufiksu -ικο n. od ap. μανάβης m. ‘sprzedawca warzyw i owoców’, wywodzącego się z tur. *manav* ‘zieleniarz, zieleniarka’ (**STP** 158). Wyraz tureckiego pochodzenia funkcjonuje obecnie w języku codziennym (**Bab.** 1043).

8. Jako równorzędny synonim przytoczonych powyżej leksemów należy traktować apelatyw λαχανοπωλειό n. ‘sklep warzywny, warzywniak’, stanowiący przykład nowożytnej restytucji śrgr. λαχανοπωλείον (= śrgr. λαχανοπόλιον n. ‘miejsce, gdzie sprzedaje się warzywa’ (**GLRBP** 707), por. stgr. λαχανοπόλης m. ‘handlarz jarzyn, zieleniarz’ (od V w. p.n.e.). Analizowana formacja zawiera w pierwszym elemencie składowym stgr. ap. λάχανον n. (przeważnie w pl. λάχανα) ‘ogrodowizny, warzywa, jarzyny’, w liczbie mnogiej też ‘rynek warzywny, zieleniak’, por. czas. stgr. λαχάινω ‘wykopywać, przekopywać’. Obecnie wyraz λάχανο n. oznacza ‘kapustę’, która w antycznej grece nosiła miano ράφανος, z kolei w *kojné* hellenistycznej κραμβή³⁵. W demotyku na określenie warzywa używa się powszechnie leksemu λαχανικό n. (< śrgr.), stanowiącego zsubstancywizowa-

³⁵ Galen, słynny grecki lekarz żyjący w II w. n.e., w dziele *O właściwościach pokarmów* (*De alimentorum facultatibus* 2.44: VI 633K) nie kryje swego oburzenia na propagatorów szerzącej się w jego czasach pseudonauki (ψευδοπαιδεία), która nakazywała Hellenom porzucenie pospolitej nazwy κραμβή (‘kapusta’) i zastąpienie jej klasyczną formą ράφανος, używaną przez Ateńczyków przed sześciuset laty (πρὸ ἑξακοσίων ἐτῶν). Hellenistyczny wyraz κραμβή funkcjonuje do dziś w dialektach greckich, por. κράμπη na wyspach Ikarii, Leros i Nisiros, χράμπη na Kithnos, κράμπα na Karpathos, Samos i w Apulii w pd. Italii (**LAND** 334).

ną formę przymiotnika λαχανικός ‘mający związek z warzywami (λάχανα)’. Warto odnotować, że w leksyce standardowego języka nowogreckiego dwa omawiane powyżej wyrazy οπώρα i λαχανικό tworzą wyraz złożony οπωρολαχανικά n. pl., oznaczający ‘owoce i warzywa’ (= ngr. φρούτα και λαχανικά)³⁶.

Spośród trzech dyskutowanych nazw największą popularnością cieszy się demotyczny apelatyw μανάβικο.

9. Słowo υποδηματοπωλείο n. ‘sklep obuwniczy’ stanowi nowożytną reprodukcję antycznego modelu opartego na części -πωλείον, wprowadzoną do sztucznego języka greckiego w celu zastąpienia powszechnego w użyciu wyrazu pochodzenia tureckiego παπουτσάδικο. Neologizm υποδηματοπωλείο, datowany na rok 1896 (**Bab.** 1849), został utworzony na bazie stgr. ap. υπόδημα n. (gen. υπόδηματος) ‘sandał, obuwie’ (< czas. υποδέω ‘podwiązywać, przywiązać zwłaszcza sandały’; med. ‘wkładać sandały, wzuwać obuwie’), zarzuconego przez mieszkańców Hellady przed wieloma wiekami. Nowożytni Grecy na oznaczenie buta używają wyrazu παπούτσι, zapożyczonego z języka tureckiego w okresie silnych wpływów osmańskich (< osm.-tur. *papuç*, dziś. tur. *pabuç* ‘but bez cholewki, pantofel ranny bez obcasa i pięty’ < pers. *pāpūš* ‘ts.’) (**ELNEG** 1036), por. też pol. *papuś*, przeważnie *papucie* ‘miękkie, ciepłe pantofle domowe na płaskiej podeszwie, karpie’ (przez węg. *papucs*) (**SEJPBor** 412; **SHET** 458–459). Od demotycznego leksemu παπούτσι urobione zostały formacje agentywne παπουτσάς m. ‘szewc; sprzedawca butów’ i παπουτσής m. ‘ts.’, stanowiące bazę wyjściową dla derywatów παπουτσάδικο n. ‘sklep, w którym sprzedaje się buty; zakład usługowy, w którym naprawia się buty’ i παπουτσήδικο || παπουτσίδικο n. ‘ts.’ (z sufiksem -ικό) (**ChLNG** 1218). Przytoczone powyżej jednostki leksykalne są charakterystyczne dla języka ludowego (**Bab.** 1318; **LKN** 1013). W języku nowogreckim możemy też spotkać formę opisową κατάσταση παπουτσιών ‘sklep obuwniczy’.

Podsumowanie

Z powyższej analizy jasno wynika, że *kojnë* nowogrecka nie jest li tylko usankcjonowaną w 1976 r. ludową odmianą języka greckiego, określaną po prostu terminem *dhimotikí*. Oficjalny język Republiki Greckiej stanowi *de facto* mieszaninę form demotycznych, na które składają się wyrazy i konstrukcje ludowe zaczerpnięte z języka mówionego, będącego naturalnym kontynuantem języka używanego w starożytnej i średniowiecznej Grecji, oraz form „uczonych” („czystych”), charakterystycznych dla *katharéwusy*, obejmujących z jednej strony antyczne

³⁶ Synonimem οπωρολαχανικά jest wyraz οπωροκηπευτικά n. pl., por. κηπευτικά n. pl. ‘ogrodowizny’ (< ap. κήπος m. ‘ogród’).

i bizantyńskie reprodukcje, z drugiej zaś liczne neologizmy, stworzone na użytek trwającego w wiekach XIX–XX procesu „oczyszczania” ojczystej mowy.

O niebagatelnym wpływie sztucznej *katharéwusy* na obecny kształt języka greckiego świadczyć mogą chociażby omówione w niniejszej rozprawie apelatywne określenia sklepów. Część zaprezentowanych wyrazów, przywróconych do życia przez purystów językowych, sięga swymi korzeniami greki starożytnej (παντοπωλείο ‘sklep spożywczy’) lub bizantyńskiej (αρτοποιείο ‘piekarnia; sklep zajmujący się sprzedażą chleba’, ιχθυοπωλείο ‘sklep rybny’, κρεοπωλείο ‘sklep mięsny’, λαχανοπωλείο ‘sklep warzywny’, οινοπωλείο ‘sklep z winem’), część jak ανθοπωλείο ‘kwaciarnia’, οπωροπωλείο ‘warzywniak’ czy υποδηματοπωλείο ‘sklep obuwniczy’ stanowi współczesny nowotwór językowy, oparty w całości na antycznej leksyce. Należy podkreślić, że wszystkie przytoczone powyżej apelatywy, choć zostały wprowadzone lub ukute przez archaistów w XIX wieku, charakteryzują się do dziś dużą żywotnością. Niniejsza rozprawa daje zatem niepodważalny dowód na trwającą w oficjalnym języku nowogreckim (ngr. Νεοελληνική Κοινή) koegzystencję form demotycznych i „oczyszczonych”.

Skróty

- AED** – V. Orel, *Albanian Etymological Dictionary*. Leiden–Boston–Köln: Brill 1998;
- AOLNG** – Θ. Βοσταντζόγλου, *Αναλυτικόν ορθογραφικόν λεξικόν της νεοελληνικής γλώσσης (καθαρευούσης και δημοτικής)*. Αθήνα: Βοσταντζόγλου 1967;
- Bab.** – Γ.Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας με σχόλια για την σωστή χρήση των λέξεων*. Wyd. 2. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας 2002;
- ChLNG** – Χ.Γ. Χαραλαμπίδης (red.), *Χρηστικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο 2014;
- DGE III** – F.R. Adrados (red.), *Diccionario griego-español*. T. 3. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas 1991;
- DELG I** – P. Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque, histoire des mots*. T. 1. Paris: Éditions Klincksieck 1968;
- DMic. I** – F. Aura Jorro, *Diccionario micénico*. T. 1. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas 1985;
- EDG** – R. Beekes, *Etymological Dictionary of Greek*. T. 1–2. Leiden–Boston: Brill 2010;
- ELKN** – Ν.Π. Ανδριώτης, *Ετυμολογικό λεξικό της κοινής νεοελληνικής*. Wyd. 3. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης 2001;
- ELNEG** – Γ.Δ. Μπαμπινιώτης, *Ετυμολογικό λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας. Ιστορία των λέξεων*. Wyd. 2. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας 2011;

- ELNO** – Χ.Π. Συμεωνίδης, *Ετυμολογικό λεξικό των νεοελληνικών οικονομικών*. Τ. 1–2. Λευκωσία–Θεσσαλονίκη: Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου 2010;
- ΕΡΕΚ Π** – Ι.Ν. Καζάζης, Τ.Α. Καραναστάσης, *Επιτομή του λεξικού της μεσαιωνικής ελληνικής δημόδους γραμματείας 1100–1669 του Εμμανουήλ Κριαρά*. Τ. 2. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας 2003;
- GEL** – H.G. Liddell, R. Scott, *Greek-English Lexicon with a Revised Supplement*. Oxford: Clarendon Press 1996;
- ΓΙΑΚ** – Μ.Ι. Πιτυκάκης, *Το γλωσσικό ιδίωμα της ανατολικής Κρήτης*. Τ. 1–2. Wyd. 2. Νεάπολη Κρήτης: Έκδοση Κοινωφελούς Ιδρύματος Εμμανούλη και Μαρίας Πιτυκάκη 2001;
- GLRBP** – E.A. Sophocles, *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods*. Hildesheim–New York: Georg Olms Verlag 1975 (reprint z r. 1913);
- GTP** – S. Stachowski, *Glosariusz turecko-polski*. Kraków: Księgarnia Akademicka 2005;
- KD** – Α.Ε. Τσιριγωτάκης, *Κρητών διάλεκτος. Κρητόφωνο λεξικό*. Πύργος Μονοφασίου: Γραφικές Τέχνες Iraklion Offset 2001;
- KG** – Μ.Ι. Ιδομενέως, *Κρητικό γλωσσάριο*. Ηράκλειο: Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη 2006;
- KythL** – Δ.Α. Κόμης, *Κυθηραϊκό λεξικό*. Αθήνα: Εταιρεία Κυθηραϊκών Μελετών 1995;
- LAND** – N. Andriotis, *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 1974;
- LEE** – Α.Β. Ξανθινάκης, *Λεξικό ερμηνευτικό και ετυμολογικό του δυτικοκρητικού γλωσσικού ιδιώματος*. Wyd. 4. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης 2009;
- LIK** – Κ. Μηνάς, *Λεξικό των ιδιωμάτων της Καρπάθου*. Κάρπαθος: Τυπωθήτω – Πάργος Δαρδάνος 2006;
- LKN** – Δ. Ιακώβ (red.), *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης 2005;
- LPD** – Δ.Σ. Νικοπολιτίδης, *Λεξικό της ποντιακής διαλέκτου*. Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη 2011;
- NEEL** – Α.Θ. Φλώρος, *Νεοελληνικό ετυμολογικό και ερμηνευτικό λεξικό*. Αθήνα: Εκδόσεις: Α. Λιβάνης & Σία «Νέα Σύνορα» 1980;
- NRS** – И.П. Хориков, М.Г. Малев, *Новогреческо-русский словарь*. Москва: Издательство «Русский Язык» 1980;
- SGP III** – Z. Abramowiczówna (red.), *Słownik grecko-polski*. Τ. 3. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1962;
- SHT** – S. Stachowski, *Słownik historyczny turcызmów w języku polskim*. Kraków: Księgarnia Akademicka 2007;
- SHET** – S. Stachowski, *Słownik historyczno-etymologiczny turcызmów w języku polskim*. Kraków: Księgarnia Akademicka 2014;
- STP** – L. Antonowicz-Bauer, A. Dubiński, *Słownik turecko-polski, polsko-turecki*. Wyd. 2. Warszawa: Wiedza Powszechna 1997;

- SZArab** – W.P. Turek, *Słownik zapożyczeń pochodzenia arabskiego w polszczyźnie*. Kraków: Universitas 1995;
- ThDC** – Κ.Γ. Γιακουλλής, *Thesaurus Dialecti Cypriae / Θησαυρός κυπριακής διαλέκτου. Ερμηνευτικός και ετυμολογικός από το 13ο αι. μέχρι σήμερα*. Λευκωσία: Σ. Λειβαδιώτη Λδτ 2002;
- VLG** – F. Montanari, *Vocabolario della lingua greca*. Milano: Loescher Editore 1995.

Bibliografia

- Adrados, F.R. (1999). *Historia de la lengua griega de los orígenes a nuestros días*. Madrid: Editorial Gredos.
- Bartoněk, A. (2003). *Handbuch des mykenischen Griechisch*. Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter.
- Basile, N. (2001). *Sintassi storica del greco antico*. Bari: Levante Editori.
- Borowska, M. (1987). Διγλωσσία – spór o język grecki, *Meander*, 42, f. 1, 19–26.
- Browning, R. (1969). *Medieval and Modern Greek*. London: Hutchinson University Library.
- Brzeziński, A.M. (2002). *Grecja*. Warszawa: Wydawnictwo Trio.
- Chadzinikolau, N. (1985). *Literatura nowogrecka 1453–1983*. Warszawa–Poznań: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Clogg, R. (2006). *Historia Grecji nowożytnej*. Tłum. W. Gałaska. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Debrunner, A. (2013). *Ο σχηματισμός των λέξεων στην αρχαία ελληνική*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Gortych, K. (2008). Dyglosja w historii greckiego języka prawa. *Investigationes Linguisticae*, 16, 33–43.
- Holton, D., Mackridge, P., Φιλίππακη-Warburton, E. (2014). *Γραμματική της ελληνικής γλώσσας*. Wyd. 17. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Horrocks, G. (2010). *Greek. A History of the Language and its Speakers*. Wyd. 2. Malden Mass.-Chichester: Wiley-Blackwell.
- Kaczyńska, E. (2014). Dialekt kretański języka nowogreckiego. Próba opisu na bazie materiału hydronimicznego, cz. 1: Zjawiska fonetyczne, *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN*, 60, 93–120.
- Latte, K. (1953). *Hesychii Alexandrini lexicon*. Hauniae: Ejnar Munksgaard.
- Merry, B. (2004). *Encyclopedia of Modern Greek Literature*. Westport-London: Greenwood Press.
- Morani, M. (1999). *Introduzione alla linguistica greca. Il Greco tra le lingue indeuropee*. Alessandria: Edizioni dell'Orso.
- Newton, B. (1972). *The Generative Interpretation of Dialect. A Study of Modern Greek Phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schwyzler, E. (1939). *Griechische Grammatik*. B. 1. München: C.H. Beck.

- Shipp, G.P. (1979). *Modern Greek Evidence for the Ancient Greek Vocabulary*. Sydney: Sydney University Press.
- Triandafillidis, M.A. (1997). *Μαλά γραμματική nowogrecka*. Tłum. I. Szelągiewicz-Ellenikos, A. Maciejewska, W. Gawłowska. Saloniki: Uniwersytet im. Arystotelesa w Salonikach. Instytut Studiów Nowogreckich (Fundacja Manolisa Triandafillidisa).
- Trudgill, P. (2003). Modern Greek Dialects. A Preliminary Classification, *Journal of Greek Linguistics*, 4, 45–63.
- Węcowski, M. (2011). *Sympozjon, czyli wspólne picie. Początki greckiej biesiady arystokratycznej (IX–VII wiek p.n.e.)*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa.
- Woodard, R.D. (2008). Greek Dialects. W: R.D. Woodard (red.), *The Ancient Languages of Europe* (50–72). Cambridge: Cambridge University Press.
- Кисилиер, М.Л. (2013). Новогреческая диалектология: достижения и проблемы, *Вопросы Языкознания*, z. 2, 83–98.
- Ανδριώτης, Ν.Π. (1992). *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας. (Τέσσερις μελέτες)*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Κοντοσόπουλος, Ν.Γ. (2015). *Η κρητική διάλεκτος. Ιστορία – εξέλιξη και η νεότερη μορφή της στο γραπτό και ποφορικό λόγο*. Αθήνα: „Βιβλιοεπιλογή” (Γιώργος Χ. Αναστασάκης).
- Νατσούλης, Τ. (2011). *3.000 λέξεις και φράσεις παρωμιώδεις από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα*. Wyd. 15. Αθήνα: Εκδόσεις Σμυρνωτάκη.
- Οικονόμου, Μ.Χ. (1984). *Γραμματική της αρχαίας ελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Ορφανός, Β. (2014). *Λέξεις τουρκικής προέλευσης στο κρητικό ιδίωμα*. Ηράκλειο: Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη Ηρακλείου.
- Τομπαΐδης, Δ.Ε. (1998). *Λεξιλογικά της νέας ελληνικής*. Αθήνα: Εκδόσεις „Επικαιρότητα”.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. (2002). *Απαντα*. Τ. 3: *Νεοελληνική γραμματική. Ιστορική εισαγωγή* (reprint z roku 1938). Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Χατζησαββίδης, Σ. (2012). *Νεοελληνική γραμματική: θεωρητικές βάσεις και περιγραφή*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας.

Streszczenie

Literacki język nowogrecki oparty na języku ludowym (*dhimotiki*) zawiera wiele elementów leksykalnych przejętych ze sztucznego języka literackiego (*katharéwusa*), stworzonego w XIX w. przez purystów, który był powszechnie używany jako język urzędowy aż do roku 1976. Po czterdziestu latach od uznania demotyku za podstawowy język literatury, nauki, prawa, administracji państwowej i wojska możemy obserwować ogromny wpływ katharewusy na słownictwo współczesnego języka nowogreckiego. W niniejszej rozprawie omówiono ten wpływ na przykładzie apelatywnych określeń sklepów.